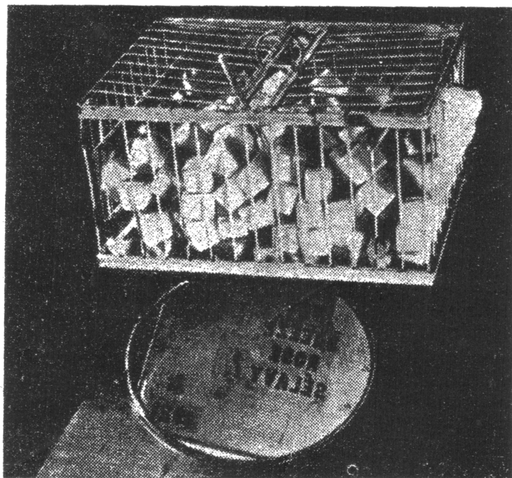
SURREALISTICKÉ DEFENESTRACE

Marcel Duchamp, Why not sneeze? — 1921

EFEMERIDY (SMRT)

1870 — ISODORE DUCASSE LAUTRÉAMONT
1891 — J.-A. RIMBAUD
1898 — S. MALLARMÉ
1903 — P. GAUGUIN
1907 — J. KARL HUYSMANS
— ALFRED JARRY
1910 — HENRI ROUSSEAU
1918 — GUILLAUME APOLLINAIRE
1919 — JACQUES VACHÉ
1933 — RAYMOND ROUSSEL
1935 — RENÉ CREVEL
1939 — SIGMUND FREUD
1940 — SAINT-POL ROUX
— PAUL KLEE
1945 — ROBERT DESNOS
— PIERRE UNIK
1948 — ANTONIN ARTAUD
1952 — PAUL ELUARD
— PIERRE MABILLE
1953 — FRANCIS PICABIA
1955 — YVES TANGUY
1958 — OSCAR DOMINGUEZ
1959 — BENJAMIN PÉRET
— JEAN-PIERRE DUPREY
— WOLFGANG PAALEN
1960 — PIERRE REVERDY
1963 — TRISTAN TZARA
1965 — ALBERTO GIACOMETTI

1966 — ANDRÉ BRETON (28. září

Toyen, V jistou hodinu — 1963

DRUHÉ UPOZORNĚNÍ

Výběr materiálů, které nebyly redakci odevzdány pro všech šest čísel *Surrealistických defenestrací* najednou, pochopitelně nemohl beze změn vydržet náraz takové násilné skutečnosti, jako byla zpráva o smrti André Bretona z 28. září 1966. K neblahým zvykům osudu patří i schopnost předvídat neblahé události. Byť surrealisté ve své většině (a mezi nimi na prvním místě André Breton) nenáviděli smrt, psali o ní vždy — vlastně velice zřídka — z opačných (materialistických) pozic než křesťanští spisovatelé, smrt většinou zbožňující, *Efemeridy* si na počátku září 1966 z *ničeho nic usmyslily*, že po *Narození* bude následovat *Smrt*.

Druhá část *Surrealistických defenestrací* respektuje odchod André Bretona, a proto znovu uděluje slovo jeho poezii. Právě tak poskytuje více místa Bretonovým výpovědím o době, která předcházela vzniku surrealismu. Událost ze září 1966 dává těmto, už v roce 1952 nezměnitelným, odpovědím na otázky platnost definitivní. Více než jinde v nich nacházíme všechno potřebné. Čtenáři si bez naší pomoci sami zatrhnou místa nadaná zázračnou jasnozřivostí Bretonových soudů, platných i v poměrech naší společnosti.

Zatímco oddíl *Dokumenty* pokračuje nadále ve svém časovém předstihu, dorazil dokonce už k první roztržce z roku 1926, v Bretonových odpovědích jsme pokročili teprve k začátkům Dada v Paříži. Zdá se, že v zájmu čtenář ké net pělivosti bude nutno původní chronologický záměr trochu přetrhat a navázat znovu v pozdější historii.

Věta z dopisu *Surrealistům — nekomunistům* (1927) „vstup do strany jako logický důsledek surrealistické myšlenky a jako její jediná ideologická záchrana" navodila v Čechách onu atmosféru, která — byť byla později opuštěna mnohými, mezi nimi především André Bretonem, — měla rozhodující vliv na rozšíření surrealismu mezi lidmi právě v zemích, které jako první po SSSR nastoupily v roce 1945 revoluční cestu k socialismu. Umělecké „výboje" měly v těch dobách (stejně jako za druhé světové války) přitažlivost teprve sekundární. Není proto divu, že lidé, kteří začali u „surrealistických forem", nutně musili skončit ve „výbojích" sakrálního „umění".

POSLEDNÍ POTOM

V André Bretonovi odešel muž, jehož revoluční postoj fascinoval — podle svědectví Karla Konráda — takové lidi, jako byli Vítězslav Nezval, Konstantin Biebl, Jindřich Štyrský, Karel Teige, abychom v první větě zůstali na domácí půdě. (V padesátých létech napsal Konstantin Biebl do ateliérové knihy Jindřicha Wielguse tehdy velmi bojovné heslo „Ať žije André Breton!")

André Breton strměl vysoko nad surrealistickým údolím, táhnoucím se po celém světě jako všudypřítomná autorita. Jako slunce. Pročítáme-li jeho teoretické dílo, nemůžeme se ubránit stále se opakujícímu obdivu k jeho jasnovidnému intelektu. Se zvláštní rozkoší objevoval zapomenuté a prosazoval nové hodnoty, nikoli kvůli umění, nýbrž v zájmu permanentní revolty, která jednou skončí v osvobození člověka. Tento konečný cíl všeho usilování André Bretona, ať už chtěl nebo nechtěl, ho navždy připoutal k podstatě marxismu. Proto nemůžeme posuzovat Bretonovu revoluční cestu podle toho, čeho se z nejrůznějších důvodů zřekl, nýbrž jen a jen podle hloubky tohoto úsilí.

Pro některé mladé lidi v Čechách byl za druhé světové války postavou přímo legendární — zjevením. V kontrastu s nacistickou okupací ztělesňoval ideál nonkonformismu politického i uměleckého. Ať už to způsobil nedostatek přesných informací nebo nadšení Nezvalovo, zůstal obraz Bretonův přes všechna oboustranná nedorozumění v myslích těchto lidí zachován v původní podobě po všechny ty nesnadné časy.

Byť ani do budoucna nebude možné souhlasit se vším, co Breton řekl na adresu revolučních sil ve světě, přesto zůstane příkladem výjimečně čestné intelektuální nepoddajnosti uvnitř, nikoli vně proletářské revoluce. Jsem přesvědčen o tom, že čas už pracuje na Bretonově kritické integraci.

André Breton použil (zneužil) mnohokrát konfrontace výroků jednotlivých lidí o sobě. Podobná odhalení nazýval výstižně *Dříve — Potom*. Ze zajímavých výroků dřívějších Bretonových přátel sestavili jsme poslední *Potom:*

LOUIS ARAGON:

Je nemožné zde vyjádřit, co bych rád řekl o příteli z mládí, o tomto velkém básníku, kterého jsem nikdy nepřestal milovat...

PHILIPPE SOUPAULT:

André Breton nepřestal nikdy rozněcovat surrealismus. To se sice lehce řekne, ale bylo velmi nesnadné to prožívat.

GEORGES SADOUL:

Potkal jsem našeho společného přítele (1965) Georgesa Schéhadého. Informoval Bretona o mém přání znovu ho někdy uvidět. Neodmítl. Mohl jsem se tedy odebrat do kavárny Venušina procházka, kam každý večer Breton chodil. Chtěl však jsem se s ním nejprve setkat sám, po více než třiceti letech odloučení.

MATTA:

Revoluční umělec je a bude „bolševikem". Člověkem, který rozbíjí všechny kompromisy...

MAURICE HENRY:

Breton žádal, aby surrealista byl člověk morálně dokonalý. Sloužil jako příklad. Snažil se, aby vypadal přísně. Nesmířil-li se občas se svými přáteli, bylo to proto, že předpokládal, že by mu jeho žáci nerozuměli. V poslední době se znovu setkával s lidmi jako Brauner nebo Matta. Scházel se s nimi potají v jedné kavárně v jedenáct hodin dopoledne. Byl tvrdý, bez slabostí, ale zároveň ostýchavý, zdvořilý a laskavý.

JAN ŘEZÁČ

André Breton, 1921

OTÁZKY ANDRÉ BRETONOVI

ANDRÉ PARINAUD:

Údobí, jež chceme dnes připomenout, sahá od roku 1914 do roku 1919. První důležitý prvek onoho období: vaše duševní rozpoložení na počátku války. Můžete nám sdělit nějaké vzpomínky?

Proč ne? S tornistrou na zádech... **znáte přece tu Huysmansovu povídku, jedno z mistrovských děl naturalismu, která je zařazena do** Médanských večerů. **Víte, stačila by maličká transpozice a nedržet se tak při zemi, a mohl byste si udělat představu o náladě některých mladých, k nimž jsem patřil i já, které válka z roku 1914 vyrvala veškerým jejich aspiracím, aby je vrhla do stoky krve, pitomosti a bláta.**

Chtěl jste revoltovat. Můžete upřesnit svůj duševní stav?

Pokud jde o mne, jakmile přešly první chvíle ohromení — po několika měsících dělostřeleckého „výcviku" —, začal jsem se víc než tázavě rozhlížet kolem. V mém nejbližším okolí, přímo v „ležení", si ti nejvnímavější nalezli nějaké tajné útočiště: jeden zachraňoval vzácný volný čas tím, že kreslil nové modely šatů, další, když mu oznamovali tresty, které si vysloužil svou dokonalou neschopností při vojenských cvičeních, jen zvedal k nosu maličkou lahvičku ambrové esence, jiný se zase vrhal do Epištol ke Korintským sotva se ozvalo „pohov" nebo „stát". Více či méně zastírané počáteční pohromy, pochmurné perspektivy zákopové války a nejistota o vyústění válečného střetnutí přivodily stav duše (musím použít těchto slov), v němž rezignace sotva mohla mít místo.

Z jakých zdrojů napájel svého ducha básník ve vás?

Mou první upřesněnou reakcí bylo, že jsem se obrátil k lidem, o nichž jsem se domníval, že by mohli vnést trochu světla do té smrduté jámy, nejdříve tedy k těm, kdo až do té doby se dávali hlasitě a daleko široko slyšet a o nichž se dalo oprávněně předpokládat, že nejlépe „zvládnou situaci". Jaká kocovina! Kdo by našel dnes odvahu pročíst znovu články, které dokázali tehdy sepsat takoví Barrèsové nebo Bergsonové? Nic se v nich nepozvedalo nad úroveň vyjadřování žoldáckého tisku, nic, co by mi pomohlo, abych alespoň trpělivě snášel svůj úděl. Nacionalismus nebyl nikdy mou silnou stránkou. Pokud jsem v této otázce myšlenkově na někoho navazoval, pak tedy na Jeana-Jacquese z Rozpravy o původu nerovnosti a Společenské smlouvy. Žádné vábení už mě nemohlo svést. Rousseau: řekl bych dokonce, že právě na této větvi — pro mne to byla první hráz na úrovni člověka — mohla poezie vzkvétat.

Jak bych nebyl za takových podmínek v pokušení požadovat o pomoc básníky: co soudí o tom úděsném dobrodružství? Co se děje s hodnotami, které jim byly nad všechny ostatní? Tak například v předchozích letech šlo jedině o rozbití ustálených rámců, o prosazení co největší výrazové svobody: co se s tím vším stane v době ucpaných úst; ne-li zavázaných očí? ... Nechci mluvit o básnících — nebo o těch, kteří se za ně vydávali —, jejichž první starostí bylo ... přijmout za svou morálku národa (různí ti Régnierové, Péguyové, Claudelové) a zanotovat příležitostnou Gloria. Ostatní mlčeli: nebylo to moc, ale bylo to přece jen lepší. Zcela ojedinělé lidské tóny začaly pronikat později, ale dost chabě, buď že je dusili, nebo že neměly potřebné hlasové zabarvení (mám především na mysli první sbírky Pierra-Jeana Jouva): mně osobně nijak nepomohly. Protože pro mne tehdy existoval člověk, jehož poetický génius mi zastiňoval všechny ostatní a byl mou metou: byl to Guillaume Apollinaire.

Guillaume Apollinaire, když už bylo to velké jméno vyřčeno, byl bych rád, kdybyste nám mohl definovat, co pro vás tehdy znamenal tento básník a jeho dílo?

Naše styky — byly krátkého trvání, ale z mé strany velmi horlivé — vznikly na základě korespondence. Fyzicky se mi objevil poprvé na nemocničním lůžku 10. května 1916, tedy den po své trepanaci, jak mi to připomíná věnování v mém výtisku Alkoholů. Od té chvíle jsem ho pak až do jeho smrti vídal téměř denně.

Byla to opravdu veliká osobnost, rozhodně jsem se od té doby s žádnou takovou nesetkal. Byl poněkud plachý. Zosobněný lyrismus. Vláčel za sebou Orfeův průvod.

Byl autorem Písně nemilovaného a Pásma, Emigranta z Landor Road a Hudebníka ze Saint-Merry, byl zastáncem básně-události, to znamená, že byl apoštolem koncepce, jež vyžaduje, aby každá nová báseň byla úplným přetvořením autorových prostředků, aby měla svůj vlastní život mimo vyběhané cesty a aby pomíjela vše dříve uskutečněné. Jaké varování proti frázím, jimiž nás po něm tak nelichotivě častovali! A vy víte, že měl dost sil, aby to splnil ...

Ale ovšem, o tom nikdo nepochybuje. Bylo by zajímavé, kdybyste mohl popsat Apollinairovy básnické postupy a jeho způsob práce ...

Vybral si jako heslo „Udivuji" a já se ještě dnes domnívám, že z jeho strany to nebylo žádné předstírání; byl totiž vyzbrojen — téměř jediný — širokými znalostmi ve speciálních oborech (mýty, vše, co vyvolává široký zájem, i oblasti, které živoří v pekle knihoven) a zároveň byl plně přístupný budoucnosti. Nestačilo mu, že podporuje nejodvážnější umělecké podniky své doby, cítil potřebu začlenit se do nich, dát do jejich služeb své veliké vědění, svůj zápal ... a své záření. Právě tak jako se nechal okouzlit alespoň osobností Jarryho, jehož dojímavý portrét načrtl v Pitoreskních současnících, jako dokázal rázem rozpoznat génia Henriho Rousseaua, tak dovedl jednou provždy začlenit úsilí takového Matisse, Deraina, Picassa nebo Chirica. Dokázal je začlenit pomocí prostředků duchovního zkoumání jako nikdo druhý od Baudelaira. On, tak prosáklý rozmanitými tradicemi, kladl si za čest zredigovat manifest „futuristické antitradice". Zatímco Valéry představoval v této oblasti opožděný, a dokonce zatvrzelý prvek (ostatně jako takový zajímavý), Apollinaire šel vpředu, až se tím někdy dostával na opačnou stranu. Měl jsem ho rád, nadále si ho velice vážím. Byl to významný „jasnovidec". Lidé, kteří o něm neustále hovoří se sympatiemi, a dokonce s nadšením, ho většinou ani zdaleka nedosahují. Ještě se příliš nerozsvěcí lampy vedoucí od Hnijícího kouzelníka k Zavražděnému básníkovi, na cestě, kde se postranní myšlenky míjejí s tušeními.

Jak se choval Apollinaire k válce?

Brzy jsme se dověděli, že vstoupil do armády; přátelé, jimž se podařilo zůstat s ním ve styku, si navzájem posílali jeho nové básně. Byl v nich stále týž oheň, ale nic v nich neukazovalo na uvědomění, které by odpovídalo událostem. Nadšení, nesporně upřímné, měnilo vše, připojovalo se totiž k nadšení na objednávku a pro mne zůstávalo přes neustále nově vyjadřované city trčet v konformismu. Nejstrašnějším dobovým skutečnostem se vyhnul, nejoprávněnější znepokojení překroutil kvůli hře, která se plně projevuje ve vlastních Kaligramech, **zatímco jeho duch se zatvrzele, byť zcela nerozumně, snažil nalézt svou podstatu v „dekoraci" války. Na hrůzný fakt války reagoval Apollinaire touhou ponořit se do dětství, „reanimismem" za každou cenu, což zdaleka nebyl vytoužený talisman. Ať byly jeho úspěchy na této cestě jakkoli veliké — myslím na takové básně jako** Noc v dubnu 1915 **—, soudím, že v jeho osobě poezie ve zkoušce neobstála. V mých očích se jí něčeho nedostávalo. Proto jsem asi mohl být tak vnímavý k poselství zcela jiného druhu.**

Chcete jistě hovořit o Vachém?

Ano. Jestli na mne plně zapůsobil nějaký vliv, pak to byl jeho vliv.

O Vachého postoji se hodně mluvilo, ale vy jste jako první vyzdvihl význam jeho svědectví. Co je činilo ve vašich očích tak mimořádně zajímavým?

Vaché především všemu vzdoroval. Tváří v tvář hrůze oné doby, jíž se kolem mne čelilo jen zámlkami a šepotem, jevil se mi jako jediná zcela nedotčená bytost, jediná schopná vytvořit křišťálové brnění, které by zadrželo každou nákazu ... Sešli jsme se — ovšem, o tom už bylo napsáno mnoho řádek — v nanteské nemocnici, kde jsem já pracoval jako sekundář a kde on se léčil. Tím se vracíme do prvních měsíců 1916. Upoutal mě jak svým velmi promyšleným držením, tak svými navýsost odpoutanými projevy. Byl by se mohl snadno vydávat za vnuka pana Testa, **nebýt jeho názorů na rodinu, které byly stejně nenucené jako jeho názory na vše ostatní. „Obrovitost" toho, co se dálo a co, mohu-li tak říci, se tehdy obecně myslelo, vyvolávala u něho neobyčejnou pohodu.**

Dnes se domnívám, že byl jakýmsi Des Esseintesem činu. Jeho „proti srsti" se projevovalo v podmínkách strašlivého dohledu, a přitom s takovou pečlivostí, že mu v patách chrčel jakýsi mstivý a přidušený smích, ovšem zcela vnitřní ...

V tom přece spočívala jeho nová, a jak jste myslím řekl, „iniciátorská", koncepce humoru?

Totiž humor, **který jakoby z únavy — a na mé naléhání — definoval jako něco, co by zcela dobře mohlo být „vědomím divadelní (a neradostné) zbytečnosti všeho", nevězel ani trochu v nějakých úvahách, byť zcela vystřízlivělých. Tento „humor" nepohrdal bavit se drobnostmi na úkor těch, které Lafcadio Andrého Gida nazývá „tapíry". Uvedl jsem několik příkladů, když jsem srovnával své vzpomínky u příležitosti nového vydání** Válečných dopisů **Jacquese Vachého. Nebyly vyloučeny ani tak zvané „velmi-nevkusné" žerty (třebas jen proto, aby se tomuto nevkusu čelilo). V osobě Vachého byl svět v skrytu podrýván principem totální insubordinace, který snižoval na směšnou míru vše, co bylo tehdy pokládáno za navýsost důležité, a který cestou vše znesvěcoval. Ani umění nebylo ušetřeno. „Nemáme rádi ani umění ani umělce," prohlásil Jacques Vaché, který pokládal tak nejvýš za přípustné „vytvářet osobní senzace pomocí jiskřivého nárazu neobvyklých slov" anebo raději „kreslit úhly nebo přesné čtverce citů". Jeho postoj v této věci, jako ve všech ostatních, znamená pro mne nejvyvinutější formu dandyismu ...**

Promiňte, že vás přerušuji, ale mezi postojem Vachého a Apollinaira existuje hluboký rozpor: jak jste je mohl spojovat?

Ovšem, tyto dva životní způsoby byly hluboce protichůdné, a pokud jde o mne, stály nejmarkantněji proti sobě onoho 24. června 1917, kdy se konala „premiéra" Apollinairovy hry Prsy Tiresiovy. **Již jsem při jiné příležitosti pověděl, že Vaché, který přijel na dovolenou z fronty, si tam se mnou dal schůzku. Představení začalo s téměř dvouhodinovým zpožděním. Hra byla sama o sobě dosti zklamáním, navíc byla velmi průměrně hraná a diváci, rozladění čekáním, přijali první jednání povykem. Příčina nového rozruchu na jednom místě v přízemí se mi brzy objasnila: to vstoupil Jacques Vaché v uniformě anglického důstojníka: aby se rychle přizpůsobil, vyňal z pouzdra revolver a vypadal, jako by ho chtěl použít. Uklidnil jsem ho, seč to bylo v mých silách, a podařilo se mi přimět ho, aby vydržel — ovšem velice neklidně — představení až do konce. Nikdy před tím jsem si neuvědomil tak jako onoho večera, jak hluboká propast rozdělí novou generaci od generace předcházející. Vaché, kterého mimochodem dráždil právě tak dost levný lyrický tón hry jako kubistické míchání dekorací a kostýmů, Vaché ve vyzývavém postoji vůči publiku, jež bylo zároveň blazeované a zkažené podobnými projevy, byl v té chvíli objevitelem. Mělo uběhnout ještě několik let, tři nebo čtyři, a rozkol mezi dvěma způsoby myšlení, které se tu proti sobě postavily, měl být dokonán.**

Neposílily válečné zkušenosti rovněž vliv Rimbauda na vás?

Ano. Je paradoxem, že ona doba v Nantes, kdy setkání s Vachém způsobilo revizi většiny mých starých soudů, je zároveň dobou, kdy jsem se doopravdy seznámil s Rimbaudem a kdy jsem ho začal s opravdovou vášní do hloubky zkoumat. Je třeba si připomenout, že v roce 1916 tomu nebylo tak

dávno, co začaly diskuse kolem významných dokumentů, jako například dopisů Delahyemu z roku 1875, bez nichž chyběl zásadní článek: představují totiž kardinální obrat v Rimbaudově vývoji, konečné sbohem poezii a přechod k docela jiné formě činnosti. Ulicemi Nantes se mě Rimbaud plně zmocňoval: co viděl, docela jinde, křížilo se s tím, co jsem viděl já, a dokonce to moje vidění nahrazovalo; pokud jde o Rimbauda, nikdy od té doby jsem neprodělal nějaký „druhý stav". Dosti dlouhá cesta, která mě každé odpoledne vedla z nemocnice v ulici Bocage do krásného parku Procé, mi otevírala nejrůznější průzory i na krajinu Iluminací: byl tu generálův dům z Dětství, tamhle „ten most s dřevěným obloukem", o kus dále některé velice neobvyklé vzruchy, jež Rimbaud popsal: to vše se ztrácelo v ohbí malého vodního toku, který lemoval park a splýval v jedno s „řekou u Cassis". Neumím podat rozumnější představu o těch věcech. Veškerá má potřeba vědět se soustřeďovala k Rimbaudovi, byla na něho upjatá; musel jsem asi unavovat Valéryho a Apollinaira, když jsem je stůj co stůj nutil, aby se mnou o něm hovořili, a všechno, co mi mohli povědět, zůstávalo, jak si jistě dovedete představit, strašlivě daleko za tím, co jsem očekával. Rozumí se samo sebou, že pokud jde o Rimbauda, projevoval Vaché obrovskou nesnášenlivost, ale v tomto bodě přestávala jeho moc nade mnou působit. Byl jsem, jako by mi někdo učaroval... Co zapůsobilo o něco později jako lék, to bylo přeložení do psychiatrického střediska II. armády v Saint-Dizieru, které provedl z jednoho dne na druhý asistent Dr. Raoula Leroy. Do onoho střediska byli posíláni vojáci odvolaní z fronty pro duševní poruchy (mezi nimi byla řada náhlých šílenství) a dále různí delikventi odsouzení vojenským soudem, u nichž se vyžadovala lékařsko-právní zpráva. Můj pobyt na onom místě a soustředěná pozornost, kterou jsem věnoval všemu, co se tam dělo, znamenaly v mém životě mnoho a jistě měly rozhodující vliv na můj způsob myšlení. Právě tam — ačkoliv to zdaleka ještě nebylo běžné — jsem mohl zkoušet na nemocných vyšetřovací metodu psychoanalysy, především zaznamenávání snů za účelem výkladu a asociace nekontrolovaných myšlenek. Lze mimochodem zaznamenat, že tyto sny a tyto kategorie asociací tvořily na začátku téměř celý materiál surrealismu. Došlo pouze k amplifikaci účelů, pro něž je třeba tyto sny a tyto asociace sbírat; šlo samozřejmě vždycky o výklad, ale především o uvolnění zábran — logických, morálních i jiných —, aby mohly být obnoveny původní síly ducha... Lékařsko-právní zprávy, krásná pojednání školského typu, na jejichž závěrech závisely veškeré perspektivy jednoho lidského života, zanechaly ve mně velice kritické povědomí o odpovědnosti. Konečně — a to je rozhodně subjektivnější — jsem se sešel v tamních zdech s člověkem, na kterého nikdy nezapomenu. Byl to mladý, kultivovaný muž, který zprvu vzbudil u svých nadřízených neklid do krajnosti dovedenou odvahou: za silného bombardování stál na parapetu a prstem vyznačoval směr střelám. Jeho zdůvodnění před lékaři bylo velice prosté: proti vší pravděpodobnosti, a ačkoliv takové chování nebylo u něho ničím novým, nebyl nikdy raněn. Ale pod tím se jasně rýsovaly bludné jistoty: údajná válka je jen předstíráním, zdánlivé střely nemohou ublížit, viditelná zranění jsou jen nalíčená a ostatně asepsie nepřipouští odstranit obvazy, aby se to vyjasnilo. Tvrdil rovněž, že mrtví, vybíraní v posluchárnách, jsou v noci přiváženi a rozhazováni po nepravých bojištích, atd.... Vyšetřování se samozřejmě snažilo přivést toho muže k tomu, aby prohlásil, že neúměrné výdaje na takovou podívanou mají jako jediný cíl ho osobně zkoušet, ale nezdálo se mi, že by mu na tom příliš záleželo. Jeho velice bohatá argumentace a nemožnost ho od ní odvrátit na mne udělaly velký dojem. Později mě často napadlo, že stál na nejzazším bodě linie, která spojuje idealistické spekulace takového Fichta s některými radikálními pochybnostmi Pascalovými. Je jisté, že pro mne z toho vyšlo pokušení, které se projevilo o několik let později v mém Úvodu k Projevu o tak nepatrné realitě.

Váš pobyt v Saint-Dizieru vás tedy hluboce poznamenal. Můžete vyčlenit vliv tohoto období na vaši budoucnost?

Od svého pobytu ve středisku v Saint-Dizieru jsem si uchoval živý zájem a velikou úctu k tomu, čemu jsme si navykli říkat pomatení lidského ducha. Naučil jsem se možná také vyzbrojit se proti těmto pomatením kvůli nesnesitelným životním podmínkám, které jsou jejich důsledkem.

Blížíme se teď k roku 1918, který přinesl konec války. Objevily se v oblasti poezie znaky úlevy a obnovy?

Paříž se vracela k životu. Ve středu kolem šesté hodiny chodil na terásce kavárny Flore Apollinaire, stále ještě sešněrovaný ve své světle modré uniformě — s neklidným pohledem pod koženou páskou, která mu chránila spánky —, od stolu ke stolu, uděluje vše, co se sluší, přátelům, kteří byli seskupeni v přísně oddělených skupinách, pokud nebyli vůči sobě zcela nepokrytě nepřátelští. Byl tomu již rok, co začal vycházet tenký, avšak historicky důležitý časopis Sever—Jih, který byl sice ještě zaměřen na kubistickou estetiku (Apollinaire, Max Jacob, Braque s časopisem spolupracovali), ale přijímal mladé (Soupaulta, Tzaru, Aragona a mne) a především dával průchod, pod jménem svého šéfredaktora Pierra Reverdyho, jistým trvalým zásadám a pevným liniím. Ale některé chmurné rány nás ještě čekaly: za několik měsíců odešli Apollinaire a Vaché. Vzhledem k tomuto odchodu a vzhledem k tomu, co všechno v oblasti citové pro některé z nás znamenal, byla nutná reorganizace.

Další údobí tvoří měsíce těsně před koncem první světové války. Ve středu pozornosti stálo založení časopisu Literatura a vaše vztahy k přátelům, kteří sdíleli vaši tehdejší činnost.

V prvním setkání se Soupaultem a Aragonem je třeba hledat výchozí bod činnosti, která od března

1919 podnikala první průzkumy v Literatuře, **velmi záhy explodovala v „Dada" a pak se musela odshora dolů přetavit, aby vyústila v surrealismu.**

Jak došlo k vašemu přátelství se Soupaultem?

Se Soupaultem jsem se seznámil prostřednictvím Apollinaira (přitažlivý obdiv, který jsme jeden jako druhý k němu chovali, tvořil základ našeho sblížení); o něco později jsem se setkal s Aragonem v knihkupectví Adrienny Monnierové „Dům přátel knihy", v ulici Odeon. Když jsme odtamtud odešli, šli jsme společně do Val-de-Grâce, kde jsme byli oba vázáni vojenskými povinnostmi, jež jsme střídali se studiem medicíny pro armádní účely.

Je třeba uvážit, že po skončení války 1914—18 bylo velmi snadné spočítat příslušníky nastupující generace, pro které byla poezie a její problémy životním zájmem. Neexistovala ta hojnost časopisů a knížek veršů, jíž se vyznačoval konec druhé války a která přivodila v oblasti poezie — jako jinde — nesmírně zmatenou situaci. Mezi Soupaultem, Aragonem a mnou došlo k neobyčejně živým výměnám názorů a to tím spíše, že tu pole bylo zcela volné a že jsme se rozhodli pro společnou cestu, ačkoliv jsme vyšli z velmi odlišných zaměření. Každý z nás rozvinul před ostatními dvěma, co pokládal u sebe za nejpozoruhodnější a nejcennější.

Mohl byste ukázat, v čem spočíval pro vaši skupinku originální přínos Soupaultův?

Soupaultův přínos spočíval v jeho vypjatém smyslu pro moderní (pro to, co jsme tehdy mezi sebou nazývali „moderní", aniž jsme si zastírali, že i sám pojem je nestálý); ve smyslu, jak jsme to chápali, je na příklad Apollinaire navýsost moderní v Pondělí v ulici Christine **a v řadě kapitol** Zavražděného básníka; **přestává jím být — to je to nejmenší, co lze říci — v některých posledních básních, například v** Písni cti. **Gide je „moderní", i když v menší míře, když vytváří Lafcadia ve** Vatikánských kobkách, **a v některých postojích v** Močálech **a ve** Špatně připoutaném Prometeovi. **Zkrátka a dobře, šlo o úplné osvobození jak od předem daného způsobu myšlení, tak od způsobu vyjadřování, aby mohly být patřičně rozvinuty způsoby cítění a říkání, které by byly specificky nové a jejichž hledání již svou definicí obsahuje co největší možné** dobrodružství. **Soupault přicházel se záviděníhodnými přirozenými disposicemi: především se zdálo, že dal vale „poetickému haraburdí", které Rimbaud podle vlastního přiznání nedokázal nikdy odstranit. V té chvíli asi byl jediný (myslím, že Apollinaire se k tomu nutil, ostatně v delších intervalech), kdo pouštěl báseň, jak přijde, a chránil ji před každou lítostí. Kdekoliv — třebas v kavárně — dokázal vyhovět žádosti o báseň, sotva stačil požádat: „Pane vrchní, něco na psaní." Báseň skončila — chtěl jsem říci: spadla jako kočka na tlapky — při prvním vyrušení zvenčí. Výsledky takové metody, nebo nedostatku metody, byly zajímavé v různém stupni, ale vždycky měly svou cenu alespoň z hlediska svobody a svěžesti. Myslím na jeho báseň, která byla později zařazena do** Větrné růžice:

NEDĚLE

Letadlo spřádá telegrafní dráty
a pramen zpívá stejnou píseň
V hospodě pro kočí mají oranžovou kořalku
ale mechanici na lokomotivách mají bílé oči
Dáma ztratila úsměv v lese

Mohl byste nám představit Soupaulta, Soupaulta oné doby?

Byl jako jeho poezie, velmi jemný, docela nepatrně odtažitý, milý a vzdušný. V každodenním životě nebylo možné nadlouho ho zadržet. Bez velkého rozlišování měl rád všechny cestovatele — Rimbauda z valné části právě proto, Valéryho Larbauda z Barnabootha, **Cendrarse z** Transsibiřského, **toho znal osobně a ten mu objevil Arthura Cravana. Poměrně málo četl, ačkoliv byl dost silně poznamenán anglickou literaturou. Na tomto poli byl víc upoután romány než poezií, i když si říkám, posuzuje z odstupu jeho** Písně, **které zněly tak novým tónem, jestli nevděčí za mnoho** Nesmyslu **Edwarda Leara.**

Aragon musel tvořit zvláštní kontrast k Soupaultovi ...

Aragon měl velmi odlišnou povahu i minulost. Docela na začátku našich styků kladl Villona vysoko nad moderní básníky a mezi současníky dával jasně přednost Julesu Romainsovi Ód **a** modliteb **před Apollinairem** Alkoholů. **Dovedete si představit, jakým kacířstvím to bylo v očích Soupaultových i mých, ale byl to názor, který byl běžný kolem Adrienny Monnierové — ona ho všemožně podporovala — a Aragon byl jedním z hlavních stálých návštěvníků jejího knihkupectví. Byl obdařen vším potřebným, aby tam mohl zářit.**

Bylo by myslím vhodné, kdybyste zařadil Adriennu Monnierovou a její knihkupectví „Přátelé knihy".

Adrienně Monnierové se podařilo učinit z tohoto knihkupectví domov pro nejpřitažlivější ideje oné doby. Vtip, který dovedla vnést do diskusí, šance, které dávala mládeži, její vzrušující zaujetí

ve vkusu: měla dost trumfů pro svou hru. Nejpřitažlivější postavy té doby se občas objevovaly u „Přátel knihy". Fargue nebo Reverdy, Larbaud nebo Satie. Zařídil jsem to, aby Valéry i Apollinaire tam našli cestu — už ji nikdy neztratili. A propos Valéry, Paul Larbaud mohl říci bez přílišného přehánění, že jeho pověst a jeho oficiální úspěchy, které nemají obdoby, začaly tam.

Byl už tehdy Aragon onen svůdný a originální duch, kterého odhalil Pařížský venkovan*?*

Přesně ten. V oblasti zálib, které by ho mohly postavit proti Soupaultovi nebo proti mně, velice rychle odhodil zátěž. Vidím znovu onoho pozoruhodného společníka svých procházek. Všechna místa v Paříži, i ta nejneutrálnější, jimiž člověk s ním procházel, vyrostla o několik hlav magicko-romanesk-ním fabulováním, které se nikdy nezarazilo a mohlo vyšlehnout kvůli pouličnímu rohu nebo výkladní skříni. Ještě před Pařížským venkovanem dávala představu o tom bohatství kniha jako Anicet. Nikdo nedokázal objevovat neobvyklé ve všech podobách jako on; nikdo nedokázal tak jako on omamně snít o jakémsi tajemném životě města (nedovedu si představit, že by někdo jiný byl dokázal našeptat Julesu Romainsovi — zmiňuje se o tom ve Vorge contre Quinette — půvabnou bajku o 365 tajně spojených bytech, které existují v Paříži). V tomto smyslu byl Aragon omamující — i vůči sobě.

Už v oné době skutečně všechno přečetl. Vyzkoušená paměť mu na dlouhou vzdálenost načrtávala zápletky bezpočtu románů. Jeho duševní pohyblivost neměla sobě rovna, z toho možná pramenila dosti značná laxnost v názorech a rovněž jistá ovlivnitelnost. Byl neobyčejně srdečný a v přátelství se dával bez zábran. Jeho jediným nebezpečím bylo příliš silné přání líbit se. Jiskřivý . . .

Byl už tehdy nějakým způsobem revoltující?

U něho se v oné době vzpoura příliš neprojevovala. Záliba v rozvratnosti, kterou vyhlašoval spíše z koketerie, ale vlastně snášel válečná omezení a omezení daná jeho zaměřením profesionálním (lékařství) snadno: na frontě dostal válečný kříž. Dovedl to zařídit, že vždycky trochu víc než ostatní „šprtal" „otázky pro sekundáře".

Nebyla to tedy u něho ještě inkubační doba morální krize, kterou později prodělal?

V onom okamžiku neprobíhala u něho žádná hluboká krize . . . Ano, došlo k ní později, a já bych řekl, že nákazou.

A co vy?

U mne už dávno probíhalo velké odchýlení z cesty: nebyl možný žádný kompromis se světem, který tak hrůzné neštěstí ničemu nenaučilo. Proč za těchto podmínek ukrajovat kousek času a disponibility pro něco, co mě z vlastního popudu nepohání? Kde přesně jsem stál? Čekal jsem možná na nějaký zázrak — zázrak jen pro mne —, abych mohl nastoupit cestu, která by byla jedině mou. Když přehlížím svůj život od té doby, říkám si, že k tomu zázraku muselo dojít, ale nepozorovaně. Faktem zůstává, že všechno, do čeho mě zasvěcovali jiní, nikoliv já sám, zůstávalo pro mne podvodem, mámidlem. Válečná censura byla bdělá: v prostředí, které mohlo být naším, události politického významu, jako sjezd v Zimmerwaldu nebo v Kienthalu, nezanechaly veliký dojem, a dokonce ani bolševická revoluce nebyla přijata jako to, čím byla. Kdyby nám tehdy někdo byl řekl, že ze způsobu, jak budeme posuzovat důsledky těchto událostí, vzejde mezi námi sémě nesváru, nebyli bychom mu věřili. To, čemu se říká „sociální uvědomění", u nás neexistovalo.

Předpokládám, že v té době jste byl ještě ve styku s Apollinairem a Valérym?

Vídal jsem se nadále s Valérym, i když s menším nadšením od chvíle, kdy jsem věděl, že se rve s více méně racinovskými alexandríny v Mladé Parce. Stálo zato tak dlouho se skrývat, aby nakonec vylezl v tomhle rouše? Již jsem řekl, že pro mne byl v sázce velmi náročný mýtus: s Mladou Parkou pana Testa doběhli, skoro zradili. Až na několik záblesků se mi zdálo, že se tato dlouhá báseň — autor jí říká „cvičení" — neospravedlňuje. Apollinaire se vrátil do svého holubníku v čísle 202 bulváru Saint-Germain. Člověk se tam proplétal mezi policemi knih, řadami afrických a oceánských fetišů, mezi obrazy, které patřily k nejrevolučnějším té doby — byly jako plachty směřující k nejdobrodružnějším obzorům ducha: Picasso, Chirico, Larionov . . . Není křivolačejší cesty, než která vedla ke stolu, u něhož byl Apollinaire, napůl zde, napůl nepřítomný, protože aniž zcela vypadl z rozhovoru, občas nahodil pár slov na volný papír — a jeho pero se nořilo do strašlivého kalamáře — nejsvětějšího srdce z pozlaceného bronzu (šílel nad podobnými předměty). Občas mě nechával po celé hodiny ve svém bytě samotného, nejdřív mi ale strčil do rukou nějaké vzácné dílo, Sada nebo jeden díl Pana Nikolase. Soupault a já, později i Aragon, jsme ho navštěvovali postupně. Pro naše schůzky se mnohem lépe hodila téměř holá místnost, v níž nás přijímal, většinou v neděli, Pierre Reverdy. Bydlel nahoře na Montmartru v Cortotově ulici, několik kroků od Vrbové ulice. Tam vládlo udivující „ovzduší", nic je tak nemůže vyjádřit jako ta nádherná věta samého Reverdyho, — jíž začíná Vejčitý vikýř:

V těch dobách se stalo uhlí tak drahým a vzácným jako hroudy zlata a já psal v podkroví, kam padal štěrbinami sníh a modral.

Tento způsob vyprávění neztratil pro mne nic ze svého půvabu. Okamžitě mě znovu přivádí do samého nitra oné slovní magie, která byla pro nás doménou, v níž se Reverdy projevoval. Jedině

Aloysius Bertrand a Rimbaud zašli na té cestě tak daleko. Pokud jde o mne, měl jsem rád a dosud mám rád — ano, skutečně rád — tuto poezii provozovanou širokými tahy v tom, co zjasňuje každodenní život v té svatozáři porozumění a náznaků, které se vznášejí kolem našich dojmů a činů. Prosekával se tím jakoby náhodou: rytmus, který si vytvořil, byl zřejmě jeho jediným nástrojem, zato ho nikdy nezradil; byl báječný. Reverdy byl mnohem větší teoretik než Apollinaire: byl by dokonce býval pro nás ideálním mistrem, kdyby býval méně vášnivý v diskusích, kdyby se byl opravdu pozorněji staral o argumenty, jimiž se mu odpovídalo, ovšem ta vášnivost hrála v jeho šarmu velkou roli. Nikdo lépe neuvažoval a nedokázal přivést druhé k úvahám o hlubokých prostředcích poezie. Později nebylo nic tak důležité, jako jeho teze o básnickém obrazu. Neexistuje rovněž nikdo, kdo by byl projevil příkladnější nevšímavost k dlouhému nevděku osudu.

Tak tedy s Reverdym žádné rozpory?

Což o to, s ním nikdy nechyběly náměty pro kontroverze. Nám přece jen připadal trochu příliš uzavřený do svého světa, příliš zaměřený na to, co v jeho okolí bylo básnickým výrazem majícím vztah ke kubismu. Domnívali jsme se — a tušili jsme —, že jiné výrazné proudy jsou na pochodu a že je nic nezadrží. Ostatně řadu našich námitek nám vnukl nedávný objev Lautréamonta, který nás všechny tři uchvátil. Nic, dokonce ani Rimbaud, mě tak nevzrušilo . . . Ani dnes ještě nejsem schopen chladnokrevně posuzovat to bleskové poselství, o němž se domnívám, že vším přesahuje lidské možnosti. Chcete-li vědět, kam až sahala naše exaltace, stačí si připomenout tyto Soupaultovy řádky: „Mně, ani nikomu jinému, nepřísluší soudit pana hraběte. Pana de Lautréamont se nesoudí. Člověk ho pozná, když ho míjí, a ukloní se mu až k zemi. Dám svůj život muži či ženě, jestliže mi na něho kdy dá zapomenout.“ Toto prohlášení, mající podobu paktu, bych byl bez váhání spolupodepsal.

Reverdy tudy neprošel, a proto nemohl mít představu o tom, jak prudké příkazy nám Maldoror vnucoval. Jak je možné, že Bloy, Gourmont a v době nedávné Larbaud, kteří pocítili magnetismus tohoto jedinečného poselství, je svévolně odsunuli jakožto patologické, nebo že jimi víc neotřáslo? Jedině tedy Jarry. . . ., ale ten o něm hovořil jen v narážkách. Pro nás nebylo génia, který by obstál před géniem Lautréamontovým. Jako významný znak doby se nám jevila skutečnost, že až dosud nepřišla Lautréamontova hodina, kdežto pro nás zněla velmi zřetelně.

Jaké zájmy jste zkrátka měli společné v oněch posledních měsících války?

Tím se dostáváme, za což se omlouvám, do oblasti technické. Zajímalo nás vše, co směřovalo k objasnění lyrického fenoménu v poezii. V té chvíli pro mne lyrismus znamenal to, co představuje do jisté míry křečovité vybočení z kontrolovaného výrazu. Namlouval jsem si, že toto vybočení, má-li ho být dosaženo, může vyplynout jedině ze značného emotivního přílivu a že je zároveň jediným zdrojem hluboké emoce, ale že — a to je právě to mystérium — navozená emoce se zcela a ve všem liší od emoce navozující. Musí dojít k transmutaci. Nejlepší příklady, které jsem si uváděl, spočívají u Lautréamonta v přemíře „krásný jako“, čehož nejčastěji citovaný příklad je: „Krásný jako náhodné setkání na pitevním stole šicího stroje s deštníkem,“ a ve vynechávání paměti, které na konci IV. zpěvu Maldororova obklopuje evokaci „Falmerovy kštice“. U Rimbauda jsou vrcholy v Oddanosti a ve Snu.

Měly vaše úvahy na toto téma tehdy příležitost se objektivizovat?

Objektivizovat se nikoliv, ale ověřit se ano. Přibližně v té době uveřejnil Apollinaire dosti dlouhý text, který měl povahu manifestu, pod názvem Nový duch a básníci, k němuž jsme se, to je třeba říci, hlásili jen částečně. Jestliže nám vyhovovalo, když potvrzoval, že v poezii a v umění „je překvapení tou velkou novou pružinou“, a když požadoval „svobodu nepředstavitelné bohatosti“, pak nás naopak zneklidňovalo, že se výrazně snažil navázat na „kritický smysl“ klasiků, což nám připadalo velmi omezující, i na jejich „smysl pro povinnost“, což nám připadalo velmi sporné, rozhodně zastaralé a tak či tak nepřicházející v úvahu. Jeho snaha situovat diskusi do národního, a dokonce nacionalistického rámce („Francie,“ říká Apollinaire, „vlastníci veškerá tajemství civilizace“) se nám jevila ještě nepřípustnější. Právě tak jsme nepřijímali ponižování umění před vědou. Především jsme neschvalovali, že takto chápaný „nový duch“ se snaží vycházet z vnějších umností (typografických i jiných): vpravdě lyrické prostředky se ani neprohlubovaly, ani neobnovovaly . . .

Apollinairovo zranění však možná omezilo jeho odvahu a zúžilo jeho zorné pole . . . Ještě několik měsíců a tento kouzelný hlas zanikl — paradoxem osudu k tomu došlo v předvečer příměří —, tento hlas, v němž splynuly hlasy Šimona kouzelníka a Merlina a který s čirou neslýchaností propůjčil Croniamantalovi, „Zavražděnému básníkovi“.

Říkal jste mi, že si ještě můžeme poslechnout tento hlas . . .

Tady je deska, na kterou Apollinaire na Sorbonně pod vedením Charlese Bruneaua nahrál čtyři básně. Tento dokument má velikou cenu, a to jedinou, že totiž si můžeme poslechnout Apollinairův hlas. Zde je tedy hlas velkého básníka vycházející ze stínu:

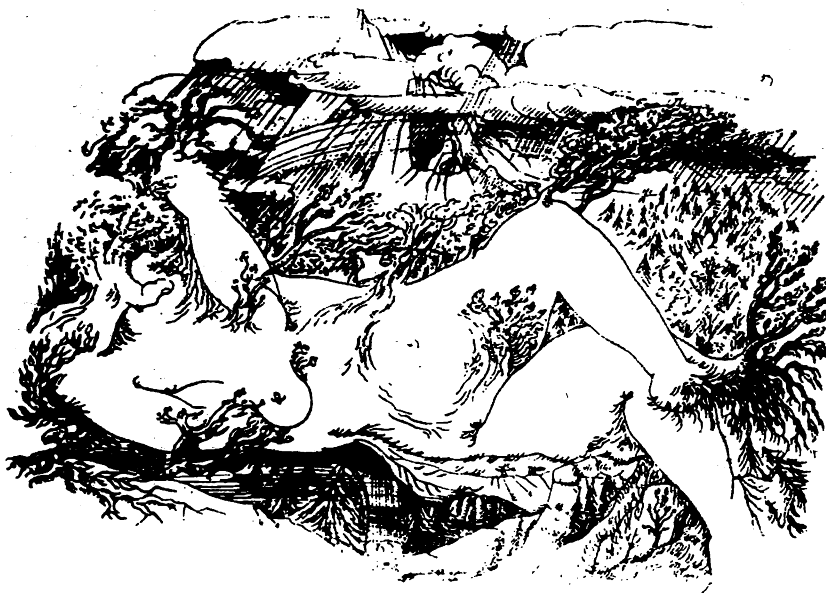
Otevřte dveře na které s pláčem klepu
Život je proměnlivý jako Euripides

NĚKOLIK BÁSNÍ

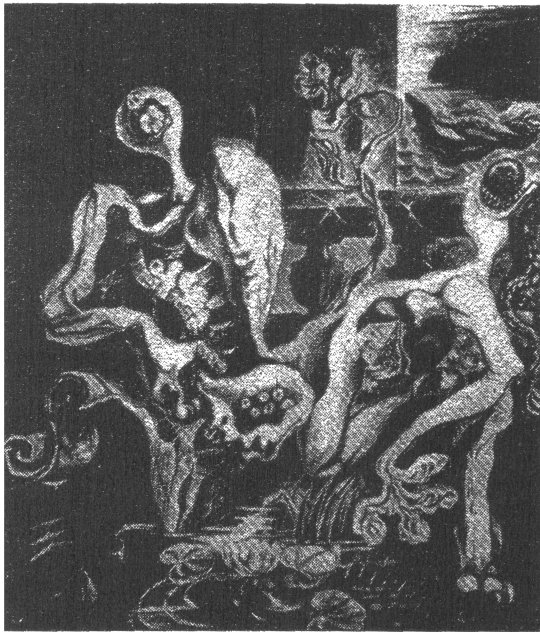
ANDRÉ BRETONA

MUŽ A ŽENA ABSOLUTNĚ BÍLÍ

Vidím zázračné nevěstky na dně slunečníku
Jejich poněkud vybledlý šat vedle pouliční lampy barvy lesů
Procházejí se s nimi velký cár tapetového papíru
Jak na něj nehledět bez svírání srdce ve starých poschodích domu určeného k zbourání
Anebo spíše na lasturu z bílého mramoru vypadlou z komína
Anebo spíše na úponky těchto řetězů které se za nimi splétají v zrcadlech
Veliká předzvěst požáru zachvacuje ulice kde se zdržují
Podobny zamřížovaným květinám
Oči upřené do dáli zdvihají kamenný vítr
Zatímco se hrouží nehybné do středu víru
Nic se pro mne nevyrovná smyslu jejich nepoužitelných myšlenek
Svěžest potoka v němž jejich střevíce smáčejí stín svých špiček
Skutečnost těchto kupek posečené trávy v nichž se ztrácejí
Vidm jejich ňadra která pokládají hrot slunce do hluboké noci
Časímezi jejich klesáním a zvedáním se je jedinou přesnou mírou života
Vidí m jejich ňadra jež jsou hvězdami na vlnách
Jejich ňadra v nichž věčně pláče neviditelné modré mléko.

André Masson, Les

André Masson, Metamorfóza milenců — 1938

André Masson, Křeslo pro Paulu Borghese

LISTONOŠ CHEVAL

Jsme ptáci které vždycky okouzlíš z výše těchto vyhlídek
A kteří každé noci tvoří jen jedinou kvetoucí větev od tvých
ramen až po držadla tvého oblíbeného kolečka
Kteří se odpoutáváme živěji než jiskry od tvého zápěstí
Jsme vzdechy skleněné sochy která se zvedá na loktech když člověk spí
A když se zářivé trhliny otevírají v jeho loži
Trhliny jimiž je možno spatřit jeleny s korálovými parohy na mýtině
A nahé ženy zcela na dně dolu
Vzpomínáš si tys vstal potom jsi vystoupil z vlaku
Ani jednou jsi nepohlédl na lokomotivu kořist obrovských barometrických kořenů
Jež si naříká v pralese na všechny své pohmožděné kotle
Na své komíny vydechující hyacinty a uváděné do pohybu modrými hady
My jsme tě předešli my rostliny které jsou předmětem proměn
Které každé noci dávají znamení jež může zachytit člověk
Zatímco jeho dům se hroutí a zatímco žasne nad zvláštním zapadáním věcí
Prohledává své lože s ochozem a schodištěm
Schodiště se neurčitě rozvětvuje
Vede ke dveřím z mlýnského kamene rozšiřuje se náhle do veřejného náměstí
Je vytvořeno z labutích šíjí s jedním křídlem otevřeným pro odpočivadlo
Točí se kolem sebe jako by se chtělo zakousnout
Ba ne stačí mu otevřít pod našimi kroky všechny své schody jako zásuvky
Zásuvky na chléb zásuvky na víno zásuvky mýdla zásuvky zrcadel zásuvky schodišť
Zásuvky těla s rukojetí vlasů
V oné hodině kdy tisíce vaucansonských kachen si uhlazuje peří
Aniž ses obrátil uchopils zednickou lžíci kterou se dělají prsy
Usmívali jsme se na tebe držels nás kolem pasu
A zaujali jsme postoje tvé rozkoše
Navždy nehybní pod víčky tak jako žena ráda pohlíží na muže
S kterým se právě milovala

BDĚNÍ

Svatojakubská věž v Paříži se kymácí
Podobna slunečnici
Průčelím naráží někdy na Seinu a její stín klouže neznatelně mezi remorkéry
V té chvíli po špičkách v mém spánku
Mířím k pokoji kde ležím
A rozdělávám v něm oheň
Aby nezbylo nic z onoho souhlasu který byl ze mne vypáčen
Nábytek nyní přenechává místo stejně velikým zvířatům která mne přátelsky pozorují
Lvi v jejichž hřívách se dokončuje pohlcování židlí
Žraloci jejichž bílé břicho si přivtěluje poslední zachvění prostěradel
V hodině lásky a modrých víček
Jsem na řadě vidím se jak hořím vidím tu slavnostní skrýši ničeho
Jež byla mým tělem
Přerývanou trpělivými zobáky plameňáků
Když vše je skončeno neviditelný vstupuji do archy
Nevšímaje si pěšáků života jejichž vlekoucí se kroky doznívají velmi daleko
Vidím rybí kostry slunce
Hlohem deště
Slyším jak se trhá lidské prádlo jako velký list
Pod nehtem nepřítomnosti a přítomnosti těchto spojenců
Všechna povolání vadnou zůstává z nich jen navoněná krajka
Lastura z krajek ve tvaru dokonalého prsu
Dotýkám se už jen srdce věcí mám ke všemu klíč

VELIKÁ VRAŽEDNÁ ZÁCHRANA

Socha Lautréamontova
Na podstavci z chininové tabletky
V pusté krajině
Básník Poesií leží na břiše
A vedle něho bdí podezřelý ještěr
Jeho levé ucho přiložené k zemi je zasklená skříňka
Obsazená bleskem umělec nezapomněl vytvořit nad sebou představu
Balónu barvy nebe ve tvaru hlavy Turka
Labuť z Montevidea jejíž křídla jsou rozpjata a vždycky hotova se bít
Jde-li o to přivábit z obzoru jiné labutě
Otvírá do klamného vesmíru dvě oči rozdílných barev
Jedno má na úponcích řas síran železa druhé diamantový hnis
Vidí velkou šestibokou nálevku do které budou brzy strhovány stroje
Které se člověk tvrdošíjně snaží omotat obvazy
Oživuje svou rádiovou svící dno lidského kelímku
Pohlaví per mozek olejového papíru
Předsedá ceremoniím dvojnásob nočním jejichž cílem
pomineme-li oheň je převrátit srdce člověka a ptáka
Mám k němu přístup jakožto přívrženec konvulsí
Úchvatné ženy mne uvádějí do vagónu vypolštářovaného růžemi
Kde je pro mne rezervováno visuté lůžko pečlivě připravené z jejich účesů
Od nepaměti
Kladou mi na srdce abych se nenastydl než odjedu při četbě novin
Zdá se že socha v jejíž blízkosti nesnáze mých nervózních koncovek
Nalézají své místo určení je laděna noc co noc jako piáno

Ze sbírky Revolver s bílými vlasy

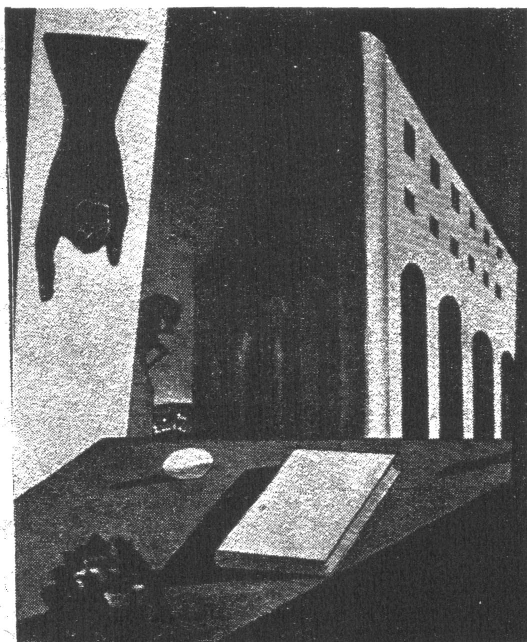
V PLNÉM SVĚTLE

Paříž 1927

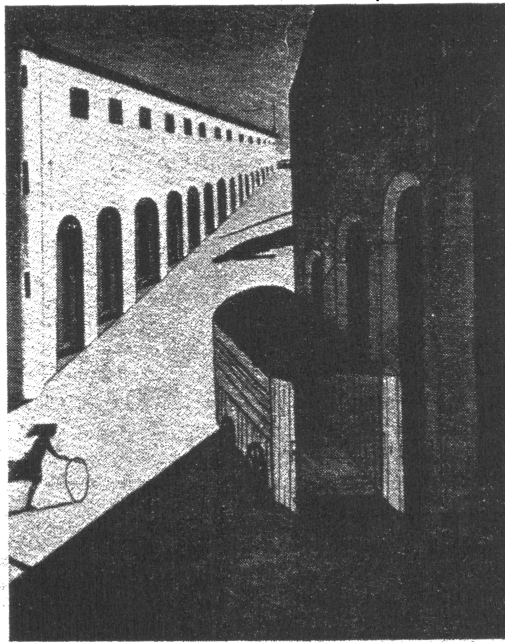
Surrealistická aktivita prošla právě krizí, kterou je třeba ukončit. Jestliže chyběly jakékoli vnější projevy této aktivity, staly se nevyhnutelnými pochybnosti, tendenční interpretace a předčasné závěry. Nastal-li příhodný okamžik k jejich vyslovení, pak je to proto, že rozsah argumentů, stavěných v celé své šíři proti nám, je dostačující k zaujetí stanoviska a k ozřejmění naší skutečné situace. Starost, co tomu kdo řekne, bude u nás nepochybně pokládána za *novou*. To nás však špatně znají. Kladli jsme si vždycky za úkol charakterizovat co možno nejpřesněji a kdykoliv náš morální postoj. Jde právě o to a jedině o to: v následujících textech byste marně hledali výraz básnického či politického zaujetí podle druhu zájmu, jaký nám kdo přikládá. O tom zde nemůže býti řeči. Jestliže zde spojujeme těchto několik dopisů, je to jednak proto, že shledáváme praktickou výhodu v tom, že jejich jednotliví adresáti si je mohou porovnat.[1]) Na druhé straně je snadno pochopitelné, že více než osoby jednotlivých adresátů, které posuzujeme různě, nás zajímají obecná tvrzení, která zastupují. Je rovněž cílem zveřejnění tohoto materiálu, aby se akta procesu dostala do rukou kohokoli, kdo se zajímá o morální podklad našich činů.

Ve jménu určitého principu cti, který by podle nás měl stát na prvém místě, skoncovali jsme v listopadu 1926 se dvěma z našich bývalých spolupracovníků: s Artaudem a Soupaultem. Závažný nedostatek rigorosity, který mezi nás vnášeli, evidentní nesmyslnost, kterou má v sobě — a to se týká obou z nich — *izolované* sledování stupidního literárního dobrodružství, zneužívání důvěry, jehož byl každý z nich pod jakoukoli záminkou horlivým zastáncem, to všechno jsme již snášeli příliš dlouho. V krátké době jsme skoncovali s nepochopitelným kličkováním jednoho, a s druhým . . .[2]) Ve chvíli, kdy každému z nás šlo o to, co nejdůsledněji uzpůsobit surrealistickou činnost, svědomí jednomyslně zaujato pro revoluční cíl, a vymezit za tím účelem pro tuto činnost přesné hranice, které, mluveno jazykem revoluce, nejsou fiktivní, ale reálné, narazili jsme jen na tyto dva případy dezerce. Jestliže naproti tomu, a jedině ve smyslu příslušného založení každého z nás, jsme nepokládali všichni za nutné

Giorgio de Chirico,
Jarní Turin — 1914

Giorgio de Chirico,
Melancholie a tajemství jedné ulice — 1914

vstoupit do Komunistické strany, nikdo z nás alespoň se nezatížil tím, že by popřel velikou shodu aspirací, která existuje mezi komunisty a jím samým. Ať už kterýkoli den si kdo stanovil k tomu, aby zaujal místo v jejích řadách, nikdo nechtěl budit dojem, že by se mezi nimi nenašel, dokud by k tomu byl ještě čas. Jsme si nyní tak jisti jeden druhým, že je vyloučeno, že bychom se nemohli dohodnout. Toto je nicméně první pokus o ohledání situace, který provedlo pět z nás, a o němž zde chceme podat zprávu. Jde snad také o orientování některých lidí, kteří přijdou po nás, a kteří by chtěli být informováni o jistých našich krocích a soudit je bez zaujetí. Mohlo by to být konečně stejně poučné jako zpráva o cestě do Sovětského svazu. Doufáme, že bez jakéhokoli dogmatismu a jedině tím, že se pokusíme brát slova *doslova*, za pomoci toho, o čem dovolí přemýšlet několik dopisů téhož data, můžeme označit rozsah našich současných prostředků, dát k posouzení, nakolik nás přijde snaha po přizpůsobení, jakou jsme v žádném případě ještě nevyvíjeli, a nabídnout k uznání tuto vůli, která je o nás známa, a kterou nic není s to odvrátit.

Aragon, Breton, Eluard, Péret, Unik.

[1]) Jde o pět dopisů, adresovaných Paulu Nougé a Camillu Goemansovi, Marcelu Fourrierovi, surrealistům-nekomunistům, Pierre Navillovi a komunistům. Pozn. překl.

[2]) Soupault: **Dobrý apoštol, Zlaté srdce,** atd . . .

Omlouváme se, že se nezabýváme zevrubněji případem Artaud; je prokazatelné, že se přikláněl vždy jen k těm nejnižším pohnutkám. Byl pro nás zvěstovatelem až po samý vrchol zhnusení, až se nám obracel žaludek z jeho literárních triků, které sám nevymyslel, používaje v nové oblasti těch nejotřelejších frází.

Už je to dávno, co jsme se snažili ho usměrnit, přesvědčeni, že je posedlý bestialitou. Spatřoval v Revoluci jen metamorfózu vnitřních podmínek duše, což je příznačné pro mentální debily, mrzáky a zbabělce. Všude, v kterékoli oblasti (byl také filmovým hercem) jeho aktivita byla jen ústupkem nicotě. Po dva roky jsme ho viděli živořit jen z několika frází, k nimž nebyl schopen připojit cokoli nového. Nechápal a neuznával jinou substanci, než „substanci svého ducha", ak říkával. Zanechme ho v hanebné melanži jeho snění, mlhavých tvrzení, laciných drzostí a mánií. Jeho nenávisti — a nepochybně i jeho současná nenávist k surrealismu — jsou nedůstojnými nenávistmi. Rozhodl se udeřit jen tehdy, byl-li si jist, že tak může učinit bez nebezpečí a bez následků. Je podivné konstatovat mezi jiným, že tento nepřítel literatury a umění dovedl zasahovat vždycky jenom tam, kde šlo o jeho literární zájmy a že si volil vždy jen ty nejsměšnější objekty, kdy nic podstatného pro ducha a život nebylo v sázce. Tuto kanálii jsme dnes vyvrhli. Nevidíme důvodu, proč by tato mršina měla dále otálet se svou konverzí, či jak by to sama nejspíš nazvala, **prohlásit se za křesťana.**

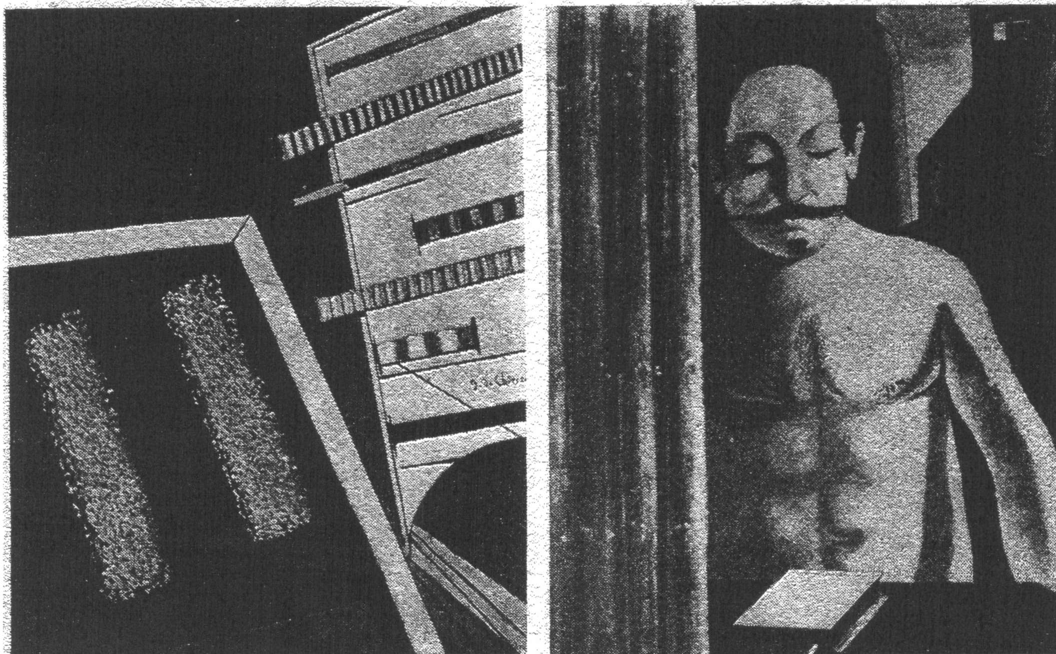
SURREALISTŮM — NEKOMUNISTŮM

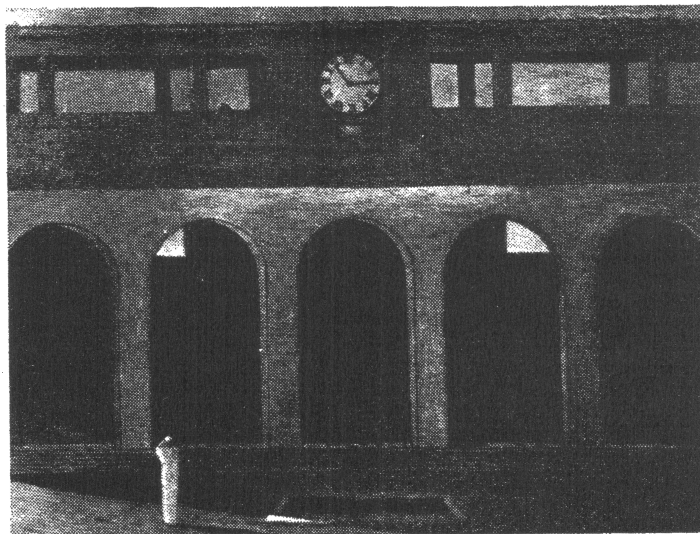
Drazí přátelé,

byli jste s námi téhož mínění, že surrealismus, aby mohl existovat, nikdy nepřestal pokládat za vlastní hegelovskou dialektiku, a jestliže se pokusil překonávat ve svém vývoji prostředky dosud neužívanými různé protiklady, které vleče s sebou proces reálného světa, nalezl překonání těchto antinomií jedině v ideji Revoluce. Vycházejíce z hegelovské dialektiky, jedni i druzí jsme dospěli k tomu, spatřovat její historické řešení v marxismu.

Giorgio de Chirico, Válka — 1916

Mozek dítěte — 1914

Giorgio de Chirico, Záhada času — 1912

Úvaha o marxismu a jeho závěrech nás postavila tváří v tvář hotové organizaci, proti níž surrealisté nemohli v revolučním plánu postavit nic jiného, neboť Revoluce může být pokládána jedině za konkrétní čin, k jehož realizaci musí sloužit veškerá revoluční vůle. Za těchto podmínek jsme uznali, že surrealismus se pod ztrátou hrdla nemůže vyhnout tomu, aby vynesl svůj soud ve věci vysloveného nedorozumění, které umožňuje stavět nesprávně absolutní idealismus proti historickému materialismu, a berouce v úvahu v této věci úlohu, určenou *osobnosti*, smířit za každou cenu absolutní nonkonformismus s určitým stupněm relativního konformismu. Tak byla položena, aniž jsme si připustili opuštění surrealistické aktivity, pincipiální otázka po příslušnosti surrealistů v komunistické straně, otázka, která se jeví jako logický důsledek surrealistické myšlenky a jako její jediná ideologická záchrana.

Vy jste se ovšem nepřestali domnívat, že si surrealismus stačí sám bez ohledu na příslušnost ke komunistické straně a že tato příslušnost mohla být alespoň ještě podmínečná. Vy tedy nenavrhujete nic. Dalo by se spíše uhadovat, že každý z vás měl určité pochybnosti. Jste si jisti, že dovolávání se zázračna, přednost, dávaná básnickému řešení, které je pro nás konec konců jen prostředkem k zastrašování, vás nepostaví jednoho dne bezděčně proti nám, do jedné řady s těmi, pro něž tyto argumenty jsou mrtvou literou? Nemohli bychom vám to zazlívat. Vy však, se zavřenýma očima, jste načrtli svou linii z teček, a hvězdná poskvrna vám byla nevyhnutelná. Všechny metody světa vás nedokázaly přimět otevřít oči a shledat, na místě prudkých zázraků, nepřijatelné skutečnosti. Oči zavřeny, neučinili jste ani krok.[1] Prosté konstatování. Z vašich pozic, budete nás snad žádat o skládání účtů. K čemu? Nemáme účty, které bychom vám měli skládat: život nám je také neskládá. A pak — nezačíná všechno ustavičně znova? Ve světě, po boku světa a vždycky mimo svět, stáváme se více méně úzce tím, čím jsme nebyli. Hra, která nestojí ani za zlámanou grešli, je ještě příliš zábavná! Naše chování vede do neodpovědnosti jako okno bez tabulí, se svými velkolepými výhledy na sen, lásku a jiné formy zklamání. Existuje však oblast, kde bychom se bez zpozdilosti nemohli setkat s nezdarem. Je to ona oblast, kde se chystáme jednat bez vás. Onen druh naděje, kterou lze vkládat do lásky nebo do snu, nás do ní neprovázel. Nicméně přesto snad jste věřili, a možná víc než my, že Lautréamont či Rimbaud měli být chápáni tak, jako by byli skutečnými revolučními bojovníky. Je to samozřejmě zbytečné a bez důležitosti.[2] Revoluce vychází z morálky zítřka, osobní zaujetí by ji neměla ovládat, a co pro ni obětují jednotlivci ze sebe samých, nelze na žádný způsob brát v počet. Nikdy, ani když vás všechno označovalo za individualisty, nikdy jste se ve skutečnosti nedovolávali anarchistického ideálu. Jak by bylo možné, abyste to udělali dnes? Ti z nás, kdož se zúčastnili v předvečer „velkého pátku" konference o „Kristovi a jeho zástupcích na zemi", nemohli skrýti své rozhořčení, když viděli vystupovat na tribunu kněze, požádaného o to Anarchistickou unií, aby tam přednesl svůj nesouhlas. Dnešní anarchisté, kteří přijímají princip *svobodné* diskuse, tím dostatečně dokazují platonický charakter svého pojetí.[3] Jiní se zase budou bezpochyby domnívat, že náš postoj v podobných případech vychází z buržoazního antiklerikalismu. Je jasné, že tento postoj je zásadně diktován rozumným a metodickým *antitheismem*, který v roce 1927 nachází ve Francii své opodstatnění. Ať už si cokoli myslíte o účinnosti — ne komunistické akce, ale postoje člověka, který se do důsledků podřizuje této akci, nic, ani touha po neodvislosti, po heroismu, po pohrdání zákony (i kdyby to byla v celé své kráse třeba i dezerce v době války), nic z toho ani dnes nemůže být s to uvrhnouti nás do náruče anarchie. Jsme přesvědčeni, že mezi vámi, kdož věří, že mohou ještě dát svému životu smysl ryzího protestu, a námi, kdož jsme se rozhodli podřídit svůj život únosnému zevnímu základu, není přesto takových překážek, které by nám zabránily nést tento protest co nejdále. Nemůžete je skutečně vidět tam, kde nejsou.

Uchovejme si smysl pro vzájemnost naší existence.

André Breton, Louis Aragon, Benjamin Péret, Paul Eluard, Pierre Unik

[1] Vás jediného vyjímáme, drahý Jean Genbachu.

[2] Hledat patrony revoluce je starý scholastický zvyk. Povšimněme si třeba autora nedávno vyšlé brožury (**Důvody k založení revolučního orgánu** od Edouarda Kasyada), v níž se mimochodem odráží zajímavé zaujetí, jak se revolučně zamýšlí nad profesorem Eddingtonem, Marcelem Proustem, nad Bergsonovým popisem atd. Dnes ti, zítra oni. Za to my však nemůžeme.

[3] Není to snad tím, že pro anarchistu je skandálem neposlouchat kněze, zatímco pro nás je skandálem jej poslouchat?

Aragon uspořádá retrospektivní Chiricovu výstavu. Předvádí na ní jen stará plátna, z nichž surrealismus vycházel. Na základě týchž principů a ve jménu „neosobnosti génia" se neobvyklý pořadatel obrací s vášnivým zaujetím proti malíři a přeměňuje zvláště názvy jeho výtvorů. Inspirace se vysmívá přetlumočení, které si musí vypůjčovat ke svému objasnění.

PRŮVODNÍ SLOVO MĚNÍ AUTORA

Předmluva — pamflet

Ach, pán tomu říká cesty. Pán je tak trochu prase.

Nemovitosti na prodej, ovšem, pokud je tato myšlenka v kursu. Udělal jsem si o vlastnictví určitou experimentální představu, v níž znechucení hraje významnou roli. Nicméně nikde, vyjma v lásce, se mi nezdála idea vlastnictví tak nepodložená jako v oblasti myšlenky. Existují ještě lidé, kteří běhají velice pyšní po ulicích a dovolávají se toho, co se jim zrodilo v lebce. Cíditelé, mysliči. Příklad: Giorgio de Chirico.

Je zvláštní, jak se člověk zabývá tím, co se od něho odpoutalo. Duše, mohu-li to tak napsat, pánů-mrchožroutů. Domy jejich vzájemných styků, na nichž by nebylo radno měniti čísla, i když jejich pozemková kniha byla jakkoli blahovolná. Náš malíř se nedávno ohradil, protože jistá revue uveřejnila reprodukci jednoho jeho obrazu s podvrženým názvem. Mělo by se mluvit o názvech. A především o názvech chiricovských. Jedny jsou diktovány Apollinairem, jiné jsou označeny Paul Guillaumem (ty jsou často podezřelé). Výborně. Ale otázka se fláká kolem jako tajný.

Ze starých Chiricových obrazů se rodí mythologie a Chirico sám umírá. Je to spravedlivé. Jestliže tenhle pán, a pán to je, nám spěchá dnes říci, že o tohle mu nešlo, myslíte, můj drahý, že nás to naštve? Neosobnost génia. Stačí se jen podívat na poslední výtvory malíře, který byl divadlem, a jakým divadlem, všeho, co se na světě odehrávalo největšího, odrazem nepoznatelnosti epochy, abychom rozpoznali neomylně ten kousíček práva, který má výrobce na své dřívější vidiny. Cožpak nemám na své straně, ó okouzlující prostoto, stávající zákonodárství? Jakožto majitel nejkrásnějšího známého Chirica, anebo Rafaela, abych se zalíbil fanatikům, cožpak nemám veškeré právo je *opravit*? Buďte ujištěni, že se tomu nikterak nevyhýbám. A právě zde, v jakémsi obchodním seznamu, si dopřávám určitou rozkoš podepsat, že současné malířství Metafyzika ze Sicílie je trapně senilním čtveráctvím, před nímž za deset let první mazaný překupník, který se namane, dá právem přednost i tomu nejmenšímu Roybetovi! Sloužící si může sehnat dobré vysvědčení, to však není důvodem, abychom vydávali své sračky za lucerny. Po vzoru starých bojovníků za umění! Budiž: kdo by se neosvědčil? Pozor na ty, kdož spí na vavřínech.

Tajemství patří všem. Je tím, co je skutečně společné. A proto v kusu pomalovaného plátna, v kusu mazaniny, jak se tvrdilo, bylo v sázce tajemství, smysl tajemství. Nezáleží na tom, pod jakou záminkou, jakkoli ubohou, klademe tyto otázky. Sfinga pohlcuje každého, kdo jí otevřel klec. A hle, již je tu první pasažér! „Poutníče, co na tom mýdle připomíná suchar?" Sežere ho. Druhému poutníku: „Co si myslí prapory o černých brýlích?" Sežere ho. Třetímu poutníku: „Lahodný artičoku, kanón se potká s orlojem; co mu řekne?" ... Stý poutníče, malá bezbarvá lokomotiva se ztrácí vedle železné rukavice; kde jsme? Blíží se bouřka. Ale pozor na falešné Oidipy, neboť Zvíře je vlastně jenom mopslík, docela malý mopslík u své mopsličí matky, který se spokojuje s kuřecí kůstkou, který panáčkuje pro kostku cukru a močí pro trochu vody, opravdový pokojový mopslík, jak o něm snily staropanenské přítelkyně našich zatracených matek během svého nekonečného vyměšování. Zalez, mopsličí holátko. Tak či onak, měním tedy názvy jeho obrazů:

1. Starý pesimismus. 2. Záhada jedné radosti. 3. Mozek dítěte. 4. Proměněný sen. 5. Půjdu ... skleněný pes. 6. Společnost národů. 7. Zlý duch jednoho krále. 8. Duo, neboli dva manekýni na růžové věži. 9. Překvapení. 10. Oblouk z černých žebříků. 11. Svátek. 12. Nostalgie básníka. 13. Malý modrý květ. 14. Věrný služebník. 15. Zármutky královny. 16. Židovský anděl. 17. Triumf bezvěrce. 18. Odjezd básníka. Kresby.

Louis Aragon

• • • — — — • • • — — — • • • — —

SURREALISTICKÉ DEFENESTRACE 2

Z různých francouzských materiálů vybral
JAN ŘEZÁČ

Přeložili: Otázky André Bretonovi Dagmar Steinová, básnické texty André Bretona a Dokumenty Zbyněk Havlíček a Marie Kochrichtová.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE

Jean-Jacques Rousseau —
O původu nerovnosti mezi lidmi, Svoboda 1949
Guillaume Apollinaire —
Zavražděný básník, Odeon 1925
Prsy Tiresiovy, Odeon 1926
Básně — obrazy, SNKLU 1960
André Gide —
Vatikánské kobky, Topičova edice 1948 (II. vyd.)
Vratislav Effenberger —
Henri Rousseau, SNKLU 1963
Valéry Larbaud —
A. O. Barnabooth, Čin 1928
Phillippe Soupault —
K líci zbraň, Knihy dobrých autorů 1926
Bratři Durandeau, Odeon 1926
Negr, Aventinum 1928
Pierre Reverdy —
Chuť skutečna, Odeon 1966
Louis Aragon —
Pařížský venkovan — Anicet, Odeon 1964
Aloysius Bertrand —
Kašpar noci, edice Atlantis 1947, později znovu SNKLU
Alfred Jarry —
Ubu králem a jiné prózy, SNKLU 1961
Lautréamont —
Zpěvy Maldororovy, Odeon 1966 (první úplné české vydání)